

lakról lehangzott a városba. Kirándulva a hegyek közé, még az óriási terjedelmű erődítmények körül is nem egy puskás alakkal találkoztam, kik szenvedélyesen üzték a madár- vadászatot. És Nervibe átlátogatva a tengeren is kísért a sivárság: mindössze egyetlenegy sirályt (*Gabbiano*) láttam, egyéb madarat nem. Szinte eszembe jutott a mesebeli ország, a hová még madár sem jár. Hazautaztomban is, Dél-Tirolnak kerülve, jó sokáig tartott, míg kezdett a vonatmenti fákon és mezőkön madár sürgölődni. És valósággal elfogott az öröm, mikor a magyar határon az első nagy varjúsereget (*Corvo*) köszönthettem s egyszeriben annyi szárnyast láttam itt, mint a mennyi egész Észak-Olaszországban, Tirolban, Karinthiában, Stiriában nem került szemem elé. Valamivel mégis csak jobban vagyunk még madarak dolgában.

Megérjük-e az olasz madármészárszékek végleges elpusztulását? részünk lesz-e még nyári madárállományunk felszaporodásában? nem tudom; de tapasztalataim után, mikben ezúttal Olaszthonban részem volt, bizonyos optimizmus kerekedett bennem felül s a bizonytalansággal szemben is DANTE szavai: „Lasciate ogni speranza“ nem zsongának fülemben. inkább hallom SHAKESPEARE mondását: „Being done there is no pause“, vagyis magyarul: felvirrad még valaha.

Kőszeg, 1911 decz. 17-én.

hier nicht besonders sicher ist, darüber legten die zeitweise von den Berglehnen in die Stadt erschallenden vielen Flintenschüsse ein lautes Zeugnis ab. Auf einem Anfluge in das Gebirge begegnete ich selbst in den ungeheuer dimensionierten Fortifikationen des öfteren Jägern, welche leidenschaftlich der Vogeljagd nachgingen.

Nach Nervi hinüberfahrend, begleitete mich auch hier die Leere: ich beobachtete insgesamt eine Möve (*Gabbiano*), mehr nicht. Ich musste fast an das Märchenland denken, wohin sich selbst der Vogel nicht verirrt. Auch auf der Heimreise, welche durch Südtirol führte, dauerte es noch lange, bis auf den Bäumen und Feldern der Bahn entlang Vögel zu sehen waren. Und Freude ergriff mich, als ich an Ungarns Grenze angelangt die erste Krähenschar (*Corvo*) begrüßen konnte und hier auf einmal mehr Vögel sah, als in ganz Norditalien, Tirol, Kärnten und Steiermark zusammen. In Sachen der Vogelwelt stehen wir denn doch etwas besser.

Ob wir es noch erleben, dass die Vogelfleischbänke in Italien abkommen? Ob wir es noch sehen können, wie sich der Bestand unserer Sommer-Vogelwelt erhöht? ich weiss es nicht; auf Grund meiner Erfahrungen jedoch, welche ich jetzt in Italien machte, bemächtigte sich meiner ein gewisser Optimismus, und trotz der Ungewissheit höre ich nicht DANTES „Lasciate ogni speranza“, sondern vielmehr die Worte SHAKESPEARES: „Being done there is no pause“.

Kőszeg, am 17. Dezember 1911.

A parlagi sas és kigyászölyv fész- kénél.

Írta: SZEMERE LÁSZLÓ.

1. *Parlagi sas* (*Aquila melanaëtus* Gm.).

Az 1910—11. és 12. évben gyűjtött ada-
taim bizonyága szerint ez a sas Alesikon¹
nem ritka jelenség.

Az első fészket, két tojással 1910 május
21-én leltem meg Kozmás község határában.

Am Horste von *Aquila melanaëtus* Gm. und *Circaëtus gallicus* Gm.

VON LÁSZLÓ v. SZEMERE.

1. *Aquila melanaëtus* Gm.

Laut den Beweisen meiner in den Jahren
1910—12 gesammelten Daten ist diese Adler-
art in Alesik¹ keine seltene Erscheinung.

Den ersten, zwei Eier enthaltenden Horst
fand ich am 21. Mai in der Umgebung der

1. ábra. A parlagi sas fészke. — 1. Abbildung. Horst des Kaiseradlers.

Egy kaszáló sarkától alig 200 m-re van e
fészek, a fenyves és bükkös határvonalában,
körülbelül 950 m tengerszínfeletti magas-
ságban, egy 2·5 körméretű, körülbelül 30 m
magas fenyőfán. Mintegy 21—23 m magá-
san van több vízszintes ágra építve.

Anyaga felfelé vékonyodó gallyakból áll, a
bélést főként fenyőbojt képezi; e mellett azon-
ban szalmát, papírt és posztódarabot is talál-

Ortschaft Kozmás. Derselbe stand kaum 200 m
von der Ecke einer Hochwiese entfernt, in
der Grenzlinie der Buchen- und Fichtenregion,
etwa 950 m über dem Meeresspiegel, auf
einer im Umfange von 2·5 m starken, etwa
30 m hohen Fichte in einer Höhe von 21—23 m,
auf mehrere wagrechte Äste gebaut.

Er besteht aus nach aufwärts stets dünner
werdenden Ästen, mit Fichtenquasten ge-
polstert; wir fanden aber auch Stroh-, Papier-

¹ Délkeleti Magyarország, erdélyi hegyvidék.

¹ Südost-Ungarn, transsylvanische Alpengegend.

tunk benne. Alakja erősen megnyúlt, 168 és 105 cm a méretszélsőségei; legnagyobb vastagsága 40 cm; mélyedése alig van.

A fészket tartó fától 3—4 m-re egy hatalmas fenyő meredezik esonkán az égnek. Tetejében állva a fészekben lévő tojásokra is ráláttam.

A másik két fészket a csikbánkfalvi előfüggőkben leltem az 1298 m magas Havastető egyik nyúlványában, a Kertalja nevű szép bükkösben. 1910 július 30-án vezetett az egyikre a fészekben lévő fióka hangja. Ez az egyetlen fióka teljesen ki volt már növe.

Eleinte lestük az öregeket, de azok semmiképpen sem akartak előjönni, hanem távolabb hallatták *kréf-kréf-kréf-szerű* hangjukat. Ennek az lett az eredménye, hogy a fióka készült elhagyni a fészket s kiszállt a fészek feletti gallyazatra, a honnan lelöttem. Nagy erőteljes példány, a pihéből már csak törmelekek voltak egyes tollai hegyén. Alapszíne barnászörös sötétbarna szárfoltokkal. A farsik és a farkfedő jóval világosabb és egyszínű. Álla és pofái is világosabbak, s gyéribben, illetőleg finomabban szárfoltosak. Evezői sötétbarnák, csaknem feketék, farktollai is, bár azok mégse oly sötétek. A csikozás jól kivehető a nagy szárnytollakon. Szemszíne palaszürke volt, némileg barnába hajló. Ösöre sötétszínű.

Méretei: h. 76, sz. 54, f. 30, l. 10 esőr a viaszhártával 6·2, a nélkül 4·7. Rőptere 185 cm. Súlya üres gyomorral 2·5 kg volt.

Azon éven nem volt időm az öreg sasok után nézni; amúgy is reméltem, hogy azok itt a következő éven újra fognak költeni.

1911-ben azonban nem sikerült a fészket meglelnem. De hogy a környéken költöttek, az bizonyos. Láttam néhányszor a sasokat, de a fióka hangját nem hallottam. 1912-ben már szerencsésebb voltam a kertaljabéli családdal. Akkor mentem arra a vidékre, a mikorra a fiókák megnövését sejtettem. Az öreg sas hangját május 19-én hallottam meg először, a Havastető közelében. Messze volt, hangja *gre-gre-gre-gre-szerűleg* hangzott. A fészket a régi fészektől körülbelül 300—400 m-re leltem meg, alig 50 m-re a Középbüкке pataka mellett vezető erdei úttól. Úgy látszik, e sasok itt az emberi járást-kelest jól megszokták, a

und Schafwollstoff-Petzen darin. Die Form ist stark länglich mit 168 und 105 Mass-extremen; die grösste Dicke beträgt 40 cm; von einer Mulde kaum eine Spur.

3—4 m vom Horstbaume entfernt ragt eine mächtige Fichte gen Himmel. Von ihrer Spitze aus konnte ich auch die Eier im Neste sehen.

Die folgenden zwei Horste fand ich in den Vorbergen des 1298 m hohen Havastető, im schönen Buchenwald, genannt Kertalja. Auf den einen leitete mich am 30. Juli 1910 die Stimme des darinnen sitzenden Jungen, welches schon gänzlich ausgewachsen war.

Wir lauerten anfangs den Alten auf, doch wollten diese überhaupt nicht näher kommen, sondern liessen ihre *kräf-kräf-kräf*-Stimme von der Ferne hören. Die Folge hiervon war, dass das Junge den Horst verliess und oberhalb desselben anbaumte, von wo ich es herunterschoss. Ein grosses, kräftiges Exemplar, auf dessen einzelnen Feder spitzen kaum mehr die Spuren des Daunenkleides sichtbar waren. Die Grundfarbe ist bräunlichrot mit dunkelbraunen Schaftstrichen. Bürzel und Oberschwanzdecken bedeutend lichter und einfarbig. Auch Kinn und Wangen sind lichter, schütterer, d. h. feiner gestrichelt. Die Schwingen sind dunkelbraun, fast schwarz; auch die Schwanzfedern so, doch etwas lichter. Die Bänderung ist auf den grossen Schwingen gut sichtbar. Das Auge schiefergrau, etwas ins Bräunliche neigend; der Schnabel dunkel. Masse: L. 76, Flügel 54, Schwanz 30, Lauf 10, Schnabelkulmen samt der Wachshaut 6·2, ohne dieselbe 4·7 cm, Flugbreite 185 cm. Gewicht mit leerem Magen 2·5 kg.

Den Alten konnte ich in jenem Jahre keine Aufmerksamkeit widmen, hoffte übrigens, dass dieselben im künftigen Jahre ohnehin daselbst brüten werden. 1911 gelang es mir jedoch nicht mehr, den Horst ausfindig zu machen, obwohl sie zweifellos in der Nähe des beschriebenen, jedoch nicht mehr bezogenen Horstes hausten. Die Alten sah ich einigemal, die Stimme der Jungen konnte ich aber nicht erlauschen.

1912 hatte ich mit der Adlerfamilie von Kertalja schon mehr Glück. Ich besuchte die Gegend in jener Zeit, in welcher ich schon bereits entwickelte Junge vermutete. Die

fa törzsének ütésére semmi sem mozgott a fészekben; de a hogy a hegyen annyira feljebb hágtam, hogy a fészekbe láthattam, az öreg kirepült. Láttam, hogy két, körülbelül fogoly nagyságú, fehér pihés fióka van a fészekben.

Május 24-én újra kimentem, hogy a fényképezéshez az előkészületeket megtegyem. Néhány vékony bükkfácskát kellett kivágnom, melyek a fészekbe látást akadályozták. Közéledtemre a sas elhagyta a fészket. A fiókák hangja *tyi* vagy *jif*, *tyif-tyü*, később türelmetlenkedő *ji-tyi-ri*, *tyi-tyi-tyi* volt. Az öreg hamarosan visszajött, s távesővel elég ideig nézhettem. Szép világos tarkója és világos palaszínű farktöve rögtön feltűnt, úgyszintén fehér válltollai is. Eleinte nem vett észre, lehajtotta a fejét, lehet, hogy etette a fiait. A mikor fel-felnézett, feltűnt hosszú, vékonyat mutató csőre, mely lapos állával a fejet igen hosszúkásnak mutatta.

Mozgásomra fejével néhányszor mérlegelt, majd kiszállt, de nem láttam felesavarodni; azt hiszem, hogy leszállt egy közeli fára.

Ezután beállítottam a fényképező gépet, s alig készültem el ezzel, beszállt a ♀ (Később győződtem meg erről). Ez már nem volt világos tarkójú, feje is barna volt, csak a pofák mentén vettem észre világosabb mustrázatot. Egyébként egyszínű barnának látszott sötét szárny- és farktollakkal. A gép zárójának csattanására neszelt, de azért nem ment el csak később, midőn a gépet összezsuktam.

Június 12-én egy, a fészkes fától körülbelül 15—20 m-re lévő sudár fenyőfára másztam, hogy a fészket közelebről fényképezem. Számítottam arra is, hogy vagy egyik öreg sast is sikerült lemezre hoznom ezen előnyös

Stimme des Alten vernahm ich zuerst am 19. Mai unweit des Havastető. Er war weit weg; sein Ruf klang wie *gre-gre-gre-gre*. Der Horst stand etwa 300—400 m vom vorigen entfernt, kaum 50 m weit von einem dem Középbükk-Bache entlang führenden Waldwege. Die Adler scheinen sich hier an das Herumgehen der Menschen gewöhnt zu haben, da sich sogar auf das Anschlagen an den Horstbaum nichts rührte. Als ich aber so hoch auf den Berg emporstieg, dass ich in den Horst hineinsehen konnte, flog der Alte heraus und ich erblickte im Horste zwei etwa rebhuhngrosse weissflaumige Jungen.

Am 24. Mai ging ich abermals hinaus, um Vorbereitungen zum Photographieren zu machen. Einige dünne Buchen, welche den Einblick verhinderten, mussten gefällt werden. Als ich mich näherte, strich der Adler ab. Die Stimme der Jungen klang wie *tji* oder *jif*, *tjif-tjü*, später, ungeduldig werdend, *ji-tji-ri*, *tji-tji-tji*. Der Alte kam bald zurück und liess sich durch den Feldstecher lange beobachten. Das schöne lichte Genick und die lichtschiefergraue Schwanzwurzel sowie die weissen Schulterflecke stachen mir sofort in die Augen. Er erängte mich anfangs nicht, senkte seinen Kopf, vielleicht zum Füttern der Jungen. Als er zeitweise aufblickte, fiel mir sein langer, schmal erscheinender Schnabel auf, welcher mit dem flachen Kinn den Kopf sehr langgestreckt erscheinen liess. Auf meine Bewegungen musterte er mich einigemal, dann flog er heraus, doch sah ich ihn nicht emporkreisen; ich glaube, er bäumte in der Nähe auf.

Nun stellte ich den Apparat ein und kaum war ich damit fertig, flog ein Adler — wie ich später sah, das Weibchen — ein. Dieses hatte kein liches Genick, war auf dem Kopfe ebenfalls braun, nur auf den Wangen sah ich lichtere Musterung. Übrigens sah es einfarbig braun aus, mit dunklen Schwingen und Stössen. Auf das Geräusch des Verschlusses wurde es aufmerksam, flog aber nur später ab, als ich den Apparat zusammenschob.

Am 12. Juni erstieg ich eine etwa 15—20 m weit stehende Fichte, um den Horst von der Nähè photographieren zu können. Ich hoffte, von dieser vorteilhaften Entfernung auch einen der Alten auf die Platte zu bekommen.

távolságból. (A földről az többször is sikerült, de megfelelő objektív híján kicsiny képet kaptam.) Mindenekelőtt felhasználva a kedvező világitást, csináltam néhány felvételt a fészekről. Később — úgy d. u. 2 óra tájt — jött a ♂ valami prédával, gyorsan és körültekintés nélkül. A fészekből azonban észrevettem, s bár a gép nagyjából neki volt irányozva, mégsem érkeztem a leereszkedéséig levenni, a zár működésekor a sas éppen kilendülni készült. Ezúttal a fészek táját nem hagyta el, hanem elkezdett körözni. Csakhamar megjelent a ♀ is, s ekkor azon igyekeztem, hogy mind a két repülő alakot egy lemezre kapjam. Eközben mind magasabbra emelkedtek, úgy hogy a lemezen igen apró képet kaptam. A fiókák inkább a fészek átellenes oldalán tartózkodtak, meg is lapultak, nem voltak jól láthatók, s így képet se készíthettem róluk.

Széjjelnézve a fenyőtől a sasok hálólhelyét leltem meg egy karvastagságú száraz ág alakjában, ez a fészkes fától kb. 25 m-re álló bükkfa koronájában volt, de esőtől védetten.

A száraz ág alatti lombzat fehér volt a sok firülekttől. Mire kényelmetlen helyemet elhagytam, a saspár oly magasságra emelkedett, hogy nem láthattam őket.

Június 26-án egész nap figyeltem a családot. Reggel nyolcz órakor a ♂ egy kis libát hozott a fiaknak, ezek *gyi-jak-gyjak-gijak*, vagy *gi-jak-gijak*, meg *jk-jk-jk*-szólással fogadták. A nagyobbik példány vette magához a prédát, de nem kezdett hozzá, talán még azt várta, hogy az öreg tépje neki széjjel. Az azonban elszállt, mire mégis csak hozzáfogott, a kisebbik bánatosan nézte, hogy hogy tünteti el mohón az egyes falatokat. Párszor körülfélegte, de egyébként nem tett kísérletet, hogy tőle a prédát elvegye. Közben szólt panaszos *zsiak-gk-jk* hangon. 9 óra 30 perczre megette az idősebb fiók a libáeskat teljesen.

9 óra 35 perczkor a ♂ még egy, az iméntihez hasonló nagyságú kis libát hozott, letette a fiak elé, aztán a fészek mellé egy kiálló száraz gallyra telepedve tollászzkodott. Megfigyeltem, hogy a fiak már messzebről észrevették a prédával közeledő öregot, főleg a

(Vom Boden aus gelang mir dies öfters, doch erhielt ich, da ich kein entsprechendes Objektiv hatte, sehr kleine Bilder.) Die günstige Beleuchtung benützend, machte ich vor allem einige Aufnahmen vom Horste. Später — etwa um 2 Uhr nachmittags — kam das Männchen mit Beute, rasch und ohne sich umzusehen. Vom Horste eräugte es mich aber und ich hatte es bloss mehr im Momente des Herausfliegens auf die Platte bekommen. Diesmal verliess es die Nähe des Horstes nicht, sondern begann seine Kreise zu ziehen. Bald erschien auch das Weibchen und ich trachtete nun, beide auf ein Bild zu bannen, doch wirbelten sie sich bis dahin so hoch hinauf, dass ich bloss winzige Bilder erhielt. In dieser Zeit duckten sich die Jungen auf der entgegengesetzten Seite des Horstes derart, dass ich von ihnen kein Bild erhalten konnte.

Von der Fichte Umschau haltend, erblickte ich die Schlafstelle der Adler, einen armdicken durren Ast, welcher in der Krone einer 25 Meter entfernten Buche gegen den Regen gesichert war. Die Belaubung unterhalb dieser Stelle war von den vielen Losungen weiss gefärbt. Bis ich von meinem unbequemen Platze herunter kam, erhoben sich die Adler in unabhsehbare Höhe.

Am 26. Juni beobachtete ich die Familie den ganzen Tag hindurch. Um 8 Uhr früh brachte das Männchen eine junge Hausgans, welche die Jungen mit *gyi-jak-gijak-gijak* oder *gi-jak-gijak* und *jk-jk-jk*-Tönen begrüsst. Das grössere der Jungen nahm die Beute zu sich, ohne dieselbe anzuhauen: es hoffte vielleicht, dass ihm der Alte dieselbe zerstückeln wird. Da dieser aber fortflieg, griff es doch dazu; das Kleinere sah hiebei traurig zu, wie sein Bruder die Bissen gierig verschwinden liess. Es hatte ihn zwar einigemal umtrippelt, doch ohne ihm die Beute streitig zu machen. Nur seine klagenden *zsiak-gik-jk*-Töne liess es zeitweise hören. Bis 9 Uhr 30 Min. verzehrte das Ältere das Gänsehen vollständig.

9 Uhr 35 Min. brachte das Männchen ein zweites, dem vorigen gleichgrosses Gänsehen, legte es vor die Jungen, setzte sich auf einen durren Ast unweit des Horstes und begann sein Gefieder zu ordnen. Ich konnte beobachten, dass die Jungen schon von grösserer Entfernung die nahenden Alten eräugten und

kisebbik jelezte jöttét, megint *zsi-jak*, *gi-jak*, *zsjk-jk*-hangokkal.

A felgallyazott öreg sasnál észleltem, hogy az ágba főleg a középső ujjának a karmát szúrja, a külső és belső ujj inkább hosszában feküdt azon, míg a hátsó ujj hanyagul meredt hátra. karmának hegye jó távol állt az ágtól.

Az újonnan hozott pipét a kisebb sas vette pártfogás alá, nagyon mohón evett, egy nagyobb falatot sehogyse birt lenyelni, azt ki is tüszögötte. Testvére azonban nem sokat törődött vele, meglegedetten pislogott rá.

10 óra 10 perczkor ismét jött az egyik sas és hozott valamit, de hogy mit, azt nem észlelhettem, mert akkor éppen a fészkes fa alatt a lehullott liba- és sastollakat szedegettem össze. Különben is abbahagytam a nyugodtabb megfigyelést, mert az erdőben nagy láрма volt. Egy pásztorfiúeska terelgette össze szétszéledt teheneit, s kiabált át néha-néha társának az átellenes hegyhátra. A fiú aztán előjött a fészek alatti ösvényen. Megkérdeztem, hogy vagy egy sasfészket nem tud-ea közelben. Oly ártatlan arcczal intett nemet, hogy igazmondásában nem kételkedem.

Később különben favágókat is kérdeztem meg a helyszínen, de azok se tudtak semmit a fejük felett lévő fészkekről. Onnan van ez, hogy ilyen lejtős helyen inkább a földet nézik, különösen itt, a hol gombát is kaphatnak. Ez sok sasfészket óv meg a lehányatástól; székelyeink ugyanis nem irgalmaznak a libatolvajoknak, itt a nagyobb sasok bizony igen sok libát pusztítanak el. Libatollakon kívül csak egy tyúktollat és egy nyüllábmara-déket leltem a fészek alatt.

10 óra 30 perczkor a ♂ ismét egy, az előbbiekkel egy ivású pipét hozott a karmai között, a fiak elé tette, azután átszállt egy kb. 40—50 m-re lévő bükkfára, s pár gyanakvó *ko-gok*, *vk-ok*-hangot hallatott. Azután onnan is elszállt, de bizonyára tett vagy egy-két lendületet a fészek felett, legalább az egyik fióka nyakesavargatásából erre következtettem.

sie besonders der kleinere mit *zsi-jak*, *gi-jak*, *zsi-k-jik*-Tönen anmeldete.

Am aufgebaumten alten Adler sah ich, dass er sich auf dem Aste besonders mit der Krallen der Mittelzehe festhält, Aussen- und Innenzehen lagen eher der Länge nach auf, während die Hinterzehe schlaff nach hinten ragte, die Krallen derselben recht weit vom Aste entfernt haltend.

Das kleinere Adlerchen nahm das später gebrachte Gänsehen in Arbeit und frass sehr gierig, so dass ihm ein grösserer Bissen nicht hinunterging und er ihn auswerfen musste. Sein Bruder aber kümmerte sich nicht darum, sondern blinzelte vergnügt auf dasselbe.

Um 10 Uhr 10 Min. erschien wieder ein Adler, brachte etwas, was ich aber nicht erkannte, da ich zu dieser Zeit unter dem Horstbaume die herabgefallenen Gänse- und Adlerfedern aufsammelte. Ich musste übrigens das stete Beobachten einstellen, da in dem Walde grosser Lärm entstand. Ein Hirtenknabe trieb seine zerstreuten Kühe zusammen und rief zeitweise seinem Genossen auf dem jenseitigen Hang hinüber. Als der Knabe dann auf dem Pfade unterhalb des Horstbaumes erschien, fragte ich ihn, ob er keinen Adlerhorst in der Nähe wisse. Er verneinte das mit einem derart unschuldigen Gesichte, dass ich ihm Glauben schenken musste.

Auf derselben Stelle fragte ich später übrigens auch die Holzschläger, doch auch diese hatten vom Horste über ihren Köpfen keine Ahnung. Dies folgt daraus, dass diese Leute auf solchen Lehnen mehr den Boden betrachten, besonders hier, wo man auch Pilze findet. Dadurch werden viele Horste vor Zerstörung bewahrt, indem sonst die hiesigen Székler diesen argen Gänse-dieben keine Gnade geben. Unter dem Horste fand auch ich ausser den Gänsefedern bloss eine Haus-huhnfeder und Reste eines Hasenlaufes.

Um 10 Uhr 30 Min. brachte das Männchen wieder ein, den vorigen gleichaltes Gänsehen, legte es den Jungen vor, bäumte auf einer 40—50 Meter entfernten Buche auf und liess einige misstrauische *ko-gok*, *vk*, *vk*, *ok*-Töne hören. Dann flog es auch von dort weg, machte gewiss einige Kreise auch über dem Neste, worauf ich vom Halsdrehen eines seiner Jungen folgern musste.

A hozott prédához egyideig egyik sem nyúlt. 10 óra 40 perczkor a ♂ ismét jött abból az irányból, a honnan a libákat hozta, de későn emeltem fel a távesövet ahhoz, hogy az esetleg hozott préda minéműségét megállapítsam. Engem rövid mérlegelés után észrevett, s hang nélkül eltávozott nyugati irányban. Általában rendszeren arrafelé távozott el. Távozta után se ettek a fiókák, csak a tolakodó legyeket hajtották el néha-néha fejük lóbálásával. Szájuk kissé meg volt nyitva. Szóval, látszott rajtuk a jóllakottság.

11 órakor a ♂ ismét hozott egy kis libát, aztán látva, hogy még az elébb hozott prédák is megvannak, nem ment el, hanem a fészek felé nyúló kopasz ágra szállt, a hol a karmaira tapadó piszkot szedegette le a csőrével. Félpercznyi időzés után sablonosan elment. Érkezésekor, de egyszer távozásakor is halottam, hogy szárnyvégével megcsapta a szomszéd bükkfa koronáját, mintha elszámította volna magát a repülésben.

A fiókák lustaságukból kezdtek lassan alábbhagyni, az idősebb fiók tolláskodott, s esinált néhány szellőző szárnymozgást. A legnagyobb kilengésben a szárnyak erősen szűk V betű alakban vannak, csak a végük hajlik ki erősebben.

Feltűnt, hogy a fiakat főleg a ♂ etette ambízióval, a délelőtt folyamán négy kis libát hozott, s az ötödik préda is hihetőleg az volt, mert mindig egy irányból jött, kb. Csikszentmárton irányából. Az is valószínű, hogy ugyanazon foltból valók voltak a kis libák; egyforma nagyságuk, s a sas távollétének időtartama erre enged következtetni. Annyi bizonyos, hogy *a fiakat a ♂ egymaga is jól ellátta*; ezen a napon a ♀-t nem is észleltem a fészeknél.

Mivel a fiókákról a pihe mind jobban-jobbán lekopott, s jól meg is növekedtek, elhatároztam az öregek lelövését. Elébb június 27-én lestem rájuk, de akkor nem jöttek jól. Az erdő a szokottnál is zajosabb volt, alig 100 m-re helyemtől egy hatalmas bükkfát vág-

Die frische Beute blieb unberührt. Um 10 Uhr 40 Min. erschien das Männchen wieder aus jener Richtung, aus welcher es die Gänse brachte, doch hatte ich das Fernrohr zu spät gehoben, um die etwaige Beute ansprechen zu können. Es erügte mich nach kurzer Betrachtung und strich lautlos nach Westen ab. Überhaupt pflegte es sich in jene Richtung zu entfernen. Die Jungen frassen auch nach seiner Entfernung nicht, nur die zudringlichen Fliegen trieben sie ab und zu mit Kopfschütteln weg. Ihr Schnabel war etwas offen. Mit einem Worte, sie sahen recht gesättigt aus.

Um 11 Uhr brachte das Männchen wieder ein Gänsehen und nachdem es sah, dass auch die früher geholte Beute noch unberührt ist, zog es nicht sofort ab, sondern setzte sich auf einen gegen den Horst gerichteten kahlen Ast und knabberte den seinen Krallen anhaftenden Schmutz mit dem Schnabel ab. Nach einer halben Minute strich es schablonmässig fort. Bei seiner Ankunft, einmal aber auch beim Abflug hörte ich, dass es mit den Schwingenspitzen an die Krone der benachbarten Buche schlug, als hätte es sich im Fluge verrechnet.

Bei den Jungen liess inzwischen die Trägheit nach, das ältere nestelte im Gefieder und lüftete einigemal die Schwingen. Im grössten Ausschwingen haben die Flügel eine V-Form, nur die Spitzen sind stärker ausgebogen.

Es fiel mir auf, dass das Männchen die Jungen mit Ambition fütterte, im Verlaufe des Vormittags vier Gänsehen brachte und vermutlich auch das fünfte Beutestück eine Gans war, da es stets aus derselben Richtung, von Csikszentmárton her kam. Auch stammten die Gänsehen wahrscheinlich von demselben Hofe her, worauf ich aus ihrer gleichen Grösse und aus der Zeitdauer der Abwesenheit des Adlers folgere. So viel ist sicher, dass *das Männchen allein die Jungen so wohl versorgte*; das Weibchen sah ich an diesem Tage beim Horste überhaupt nicht.

Indem die Jungen von den Daunenfedern stets mehr befreit wurden und auch gut zugewachsen sind, beschloss ich den Abschuss der Alten. Zuerst lauerte ich ihnen am 27. Juni auf, sie kamen aber damals nicht recht schussrecht. Der Wald war lauter als je, da

tak ki, a végtelennek tetsző fejszecsapásokat mennydörgésszerű robaj követte, a mikor a fa kidőlt.

Ezalatt a saspár a fészek felett keringett egy darabig, a fiak pedig az evéshez kezdtek; a kisebbik egy zúzat akart elnyelni, de ez sehogys sikerült neki. A nagyobb pedig egy letisztított libalábbal kísérletezett. Tegnap késő délután hozhatott valamelyik öreg egy, a megfigyeltéknel nagyobb libát, mert még nagyobb, félanyányira valló libatollakat is llettem a fészek alatt.

28-án végre jött a ♂ sas úgy, hogy a fiak testi épségének veszélyeztetése nélkül lelőhettem. A leszárnnyalt sas igen bárgyún viselkedett, nagyon könnyen bántunk vele. Tarkótollait állandóan felmeresztette, s csőrével haragosan tátogott, ha közelítettünk feléje. A tojót másnap hiába lestük, nem mert a fészekhez jönni, miért is nem forsziroztuk a lelővéset, hanem megmászva a fát, lehoztam, azaz inkább leejtettem a fiakat és a fészket. Ezen művelet alatt se jött a ♀ a fészekhez.

Mielőtt a továbbiakra térnék, felemlitem sasainknak e vidéki erdőlakó szomszédait, csakis a közvetlen környezet jellegzetes alakjaira szorítkozva. Mert hiszen az öreg sasok pár szárnybillentéssel az aicsiki térre ereszkedhetnek (tényleg leginkább ott vadásznak), s ilyenformán nyugodtan közreadhatnám Aicsik madárfaunáját, fel egészen a darrtig.

A Kertalja és a környező erdőkben mindenekelőtt a magtörő (*Nucifraga caryocatactes* L.) és a szajkó tűnik elé, továbbá a rigók közül az énekes, húros, örvös és a fekete rigó. Az örvös rigók mégis inkább a közeli Havastető közelében költenek. Egy fekete rigó pár a sas fészket tartó fától alig egy méterre álló fenyőfácskán épített fészket kb. 2—2,5 m magasságban. Bizonyára nem vették észre, hogy olyan nagyüri cmeletlakójuk van; de a sasok se igen törődtek az erdő aljának madaraival. Június végén fiak voltak a fekete rigó fészkeben, a lezuhanó sasfészek és sasfiak nem

man kaum 100 Meter von meinem Stande entfernt eine mächtige Buche fällte und als der Baum fiel, den unendlich erscheinenden Axthieben donnerartiges Getöse folgte.

Während dessen kreiste das Adlerpaar eine Weile über dem Horste, die Jungen aber griffen zum Futter; das kleinere wollte einen Gänsemagen herunterwürgen, was ihm aber durchaus nicht gelang. Das grössere beschäftigte sich mit den Resten eines Schenkels. Eines der Alten mochte gestern nachmittags eine grösseres als die bisher beobachteten Gänschen gebracht haben, da ich auch auf eine halbwüchsigc Gans deutende Federreste unter dem Horste fand.

Am 28. kam endlich das Männchen so, dass ich es ohne die Jungen zu gefährden, erlegen konnte. Der geflügelte Adler benahm sich recht tölpisch, wir wurden mit ihm sehr leicht fertig. Die Nackenfedern stets gesträubt, machte er den Schnabel drohend auf, so oft wir uns näherten. Das Weibchen erwarteten wir am anderen Tage vergebens, da es sich nicht zum Horste getraute, weshalb ich auch seine Erlegung nicht forcierte, sondern den Baum bestieg und die Jungen vom Horst herunterbrachte, oder eigentlich fallen liess. Das Weibchen näherte sich jetzt nicht.

Bevor ich fortfahre, möchte ich die Nachbarschaft dieser Adler aufzählen, mich bloss auf die charakteristischen Gestalten der unmittelbaren Umgebung beschränkend. Da nämlich diese Adler sich mit einigen Flügelschlägen auf die Aicsiker Fläche niedersenken konnten (und wirklich zumeist dort jagten), könnte ich auf diese Weise getrost die ganze Vogelfauna Aicsiks bis zum Kranich hinauf herzhählen.

In Kertalja und in den angrenzenden Wäldern zeigt sich vor allen der Tannenhäher (*Nucifraga caryocatactes* L.) und der Eichelhäher, ferner von den Drosselarten die Sing-, Mistel-, Ring- und Schwarzdrossel. Die Ringdrosseln brüten jedoch mehr in der Nähe des benachbarten Havastető. Ein Schwarzdrosselpärchen baute sein Nest kaum einen Meter vom Horstbaume entfernt auf einem Tannenbäumchen etwa 2—2,5 m hoch. Sie ahnten wahrscheinlich nicht, welch mächtige Bewohner über ihren Köpfen hausten; doch auch die Adler schienen sich wenig um die Vögel des Unterholzes zu kümmern. Ende Juni enthielt

tettek kárt bennök, s így azok szerencsésen repíthettek.

Közönséges itt az *erdei pinty*, *vörösbegy*, *ökörszem*, *esuszka*, *császármadár*, a *fenyres-barát- és szénecinege*, a *esil-csal-füzike*, *kakuk*, *süvöltő*, *egérsz* *ölyv*, *karraly*, *kis békászó sas*. Könnyű volna a sorozatot folytatni az erdő-kön kívül hamar előkerülő *kövi rigó* át a csak párszor észlelt *darázsölyv*, de ez már nem tartozik ide. A baglyok közül az *uráli baglyot* észleltem itt. Mivel ezen, *nálunk Csikban régtelenül közönséges bagoly* hangját elégszer hallottam, szabad legyen azt itt publikálnom. Huhogás az, ha nem is mély, inkább csak úgy könnyedén odavetve, kiejtve. Leírva: *hú-hu* (5 másodperces szünet) *hu* (1 másodperces szünet) *hu-hu-hu-húhu*. Az első *hú*-t hosszan, a másodikat röviden ejti, ezután 3—5 másodperces szünetet tart (tán mig szárnyat bont?), ezt egy röviden ejtett *hu* — szinte csak a *h* hallatszik és mindig egyformán — követi, utána 1 másodperces szünettel. Ezután jön a záróbeszéd, az utolsó szó első *hú*-ján van a nyomaték.

Most azonban térjünk vissza a Kertaljából lehozott sasanyaghoz. Mindenekelőtt a fészekkel együtt a földre zuhant, de esodálatosképpen éppen maradt záptojást említem meg mint a fészekalj harmadik tagját. Méretei: 73—55.

A fészket tartó bükkfa körmérete 175 m, a fészek kb. 25 m magasán volt; alakja elliptikus 135 és 1 m méretszélességekkel. Vastagsága 40 cm. Anyaga ujnyi vastag gallyakból áll, felfelé vékonyabbakból. Felől pedig friss bükk, nyír- és fenyőlombozattal volt kirakva. A bükkfagallyakat rögtön a fészek közeléből tördelték le a sasok, a fának fészek feletti ágai ily módon vannak meggyérite. A fészek anyaga közt egy körülbelül fél méter hosszú, kiszáradt kis fenyőfieskát és égettvegű gallyakat is leltem, utóbbiakat a kotormányi csutakosból hordhatták, mert ott égetik a visszamaradt fatörmeléket.

A fészek valószínűleg két költést szolgált. A fa alatt elkorhadt sas- és libatollat leltem,

das Drosselnest Junge, die vom herunterstürzenden Horste und den Adlerjungen keinen Schaden erlitten und glücklich hochgekommen sind.

Gewöhnlich sind hier: *Fringilla coelebs* L., *Erithaeus rubecula* L., *Sitta caesia* M. et W., *Parus ater*, *palustris* und *major*, *Phylloscopus aedula* L., *Cuculus*, *Pyrrhula*, *Buteo buteo* L., *Accipiter nisus* L., *Aquila maculata pomarina* BRHM. Leicht könnte ich diese Reihe von der ausserhalb der Wälder erscheinenden Steindrossel (*Monticola saxatilis* L.) bis zum bloss einigemal beobachteten *Pernis apivorus* Gm. fortsetzen, doch gehört dies nicht mehr hieher.

Von den Eulen beobachtete ich hier *Syrnium uvalense* PALL. Indem ich die Stimme dieser, hier in *Csik* *ungemein gewöhnlichen Eule* recht oft hörte, sei mir erlaubt, diese hier vorzuführen. Sie klingt wie: *hú-hu* (5 Sekunden Pause) *hu* (1 Sekunde Pause), *hu-hu-hu húúhu*. Der erste „*hú*“-Laut wird lang, der zweite kurz ausgestossen, dann kommt eine 3—5 Sekunden währende Pause (vielleicht werden in dieser Zeit die Flügel gelüftet?), auf welche ein kurzausgestossenes „*hu*“ folgt — fasst nur als „*h*“ und stets gleichlautend — mit drauf folgender eine Sekunde langer Pause. Hierauf kommt das Schlusswort, bei welchem der Akzent auf dem ersten „*hú*“ des letzten Wortes liegt.

Nun aber zurück zum Adlerhorste von Kertalja. Gleich hier möchte ich das samt dem Horste heruntergestürzte, doch wunderbarerweise unverletzt gebliebene faule Ei erwähnen, dessen Masse 73—55 mm waren.

Der Umfang des Horstbaumes betrug 175 m; der Horst stand etwa 25 m hoch; hatte eine elliptische Form mit 135 und 1 m Massextremen; die Dicke betrug 40 cm. Er bestand aus fingerdicken, nach aufwärts dünner werdenden Ästen; als Polster diente Buchen-, Erlen- und Fichtenlaub. Das Buchenlaub wurde von der unmittelbaren Umgebung geholt; die Äste über dem Horste wurden hiedurch gelichtet. Im Horstmateriale fand ich ein etwa 1/2 m langes, dürres Fichtenbäumchen, wie auch einige angebrannte Äste, welche letztere vom „Kotormányi csutakos“ her stammen mögen, da man dort die zurückgebliebenen Holzabfälle zu verbrennen pflegt.

Der Horst wurde wahrscheinlich zweimal

ez vall arra, hogy tavaly is benne költöttek az öregek.

A lelőtt ♂ méretei: H. 74, sz. 55, f. 29, l. 9·5, cs. 6·8 viaszhártával, a nélkül 4·6, röptere: 180 cm. Súlya üresen 2·45 kg volt. Főszíne sötétbarna, csaknem fekete; ez a nyaktő felé hátul enyhül, innen aztán világos okkerszínű az egész hátsó nyak és fejtető. A homloktól azonban széles nyílhegyalakú sötét folt nyúlik ezen alapszínbe, kb. a fejbúbig.

A fark töve világos palaszürke, csikolt. Szeme világos okkersárga, barna, sugaras erezéssel, olyként, mint hogyha ezt félszáraz alapfestékbe húznók, s aztán a ráhúzott barna szín a sugarakból kissé áterjed az alapszínbe. A szem alsó szélén — főleg ha a szemhéj huzamosabban rajta volt — dominált a barna szín. Csőre világos palakék, néhol csaknem annyira élénk, mint a hantmadár tojásának a színe. Ezen szín már másnapra tompult. A csőr hegye fekete. A sas bal vállán három, a jobbon egy fehér talu van; lehet, hogy a többi innen kihullott.

A nagyobbik sasfiók július közepére lett repülő; a kisebbiknek ekkor még volt a homlokán egy kevés pihe, s a szárny- és farktollai is csak félhosszúak voltak. Ennek alapszíne kissé sötétebb barna, mint az 1910-ben lőtt fiatal, melylyel a jelen idősebb fiók teljesen megegyez.

A fogságban is a már leírt hangokat hallottam tőlük, később, mintha kamaszodtak volna, hangjuk az öregek taktusos rőfögő hangja lett, enyhébb kiadásban.

Az öreg sasok családon kívüli élete meg lehetős rejtett maradt előttem. Láttam néhányszor a ♀-t a csikszentmártoni és csikbánkfalvi határban egy-egy boglyácskán ülni, vagy a földön úgy, hogy csak a feje látszott ki a növényzetből.

Ez a sas itt költözködő.

2. *Kígyászölyv.* (*Circaëtus gallicus* Gm.).

Ebből, a Csikmegyében elég közönséges madárból a többi között egy Csekefalván fészkelő párt is kaptam. Az 1912 július 2-án Csikszentmártonon lőtt him méretei: H. 68; sz. 54; f. 29; l. 8·7; cs. viaszhártával 5. Röptere 172 cm.

benüzt. Unter dem Baume fand ich nämlich auch vermoderte Adler- und Gänsefedern welche vom vorjährigen Brüten herkommen müssen.

Die Masse des erlegten Adlermannchens sind: Länge 74 cm, Flügel 55, Schwanz 29, Lauf 9·5, Schnabel 6·8, ohne Wachshaut 4·6 cm, Flugbreite 180 cm. Er wog mit leerem Magen 2·45 k. Die Hauptfarbe dunkelbraun, fast schwarz, nur gegen den Hinterhals zu etwas lichter werdend; Scheitel und Hinterhals licht ockergelb. An der Stirne liegt aber ein breiter, pfeilspitzförmiger dunkler Fleck. Die Schwanzwurzel ist licht schiefergrau, gestrichelt. Augensterne licht ockergelb, strahlenartig dunkel geädert, etwas zerfliessend; am unteren Rande des Auges herrschte die dunkle Farbe vor. Der Schnabel licht schieferblau, stellenweise fast so lebhaft, wie die Farbe der Steinschmätzer-Eier. An der linken Schulter hatte der Adler drei, an der rechten eine weisse Feder; von der letzteren Stelle können einige Federn auch fehlen.

Das grössere Adlerjunge wurde Mitte Juli flügge; das kleinere hatte damals noch auf der Stirne etwas Flaum und auch Flügel- und Schwanzfedern waren bloss zur Hälfte entwickelt. Die Grundfarbe war etwas dunkler braun, als die des im Jahre 1910 erlegten Jungen, mit welchem das heurige ältere Junge gänzlich übereinstimmt. Ihre Stimme war anfangs auch in der Gefangenschaft die schon beschriebene, welche aber später, als sie kräftiger wurden, dem taktmässig grunzenden Tone der Alten ähnlich wurde.

Das Leben der alten Adler ausserhalb der Familie blieb mir ziemlich verborgen. Ich sah bloss das Weibchen in der Gegend von Csikszentmárton und Bánkfalva auf kleinen Heuhaufen sitzen, oder auf der Erde, von der Luzerne bis an den Kopf verdeckt.

Dieser Adler ist hier Zugvogel.

2. *Schlangenedler* (*Circaëtus gallicus* Gm.).

Von diesem, im Komitate Csik recht gewöhnlichen Vogel erhielt ich nebst anderen ein in Csekefalva brütendes Paar. Das am 2. Juli 1912 in Szentmárton erlegte Männchen hatte: Länge 68, Flügel 54, Schwanz 29, Lauf 8·7, Schnabel samt Wachshaut 5 cm, Flugbreite 172 cm.

Az 1912 július 22-én Csikesekefalván elejtett tojó méretei: h. 70; sz. 55; f. 30; l. 8; es. 5 cm. Röptere 172 cm.

E pár fészket úgy június közepe táján találtam meg egy fiával, s aztán huzamosabban estem napsütéses időt, hogy a fiat lefenyképezhessem, esetleg a fészekbe szálló öreget is. Mivel azonban másfelé is jártam hasonló ezéllal, itt már a bekövetkezett esős idő nagyon keresztülhúzta számításaimat.

A tojó különben is csak egyszer szállt be olyankor, mikor én a szomszéd fenyőfán knezo-rogtam, de igen gyorsan jött és ment, úgy hogy pillanatzárom lassúsága miatt (a gépet kellett gyorsan irányítva elmozdítanom) nem kaptam használható képet.

A fészekben lévő fióka hangja tiszta, üveg-hangú, *blüü, plüü, tjü, ü, ä, ijü, jie, ij(a)*. *hij*-hangokkal jellemezhető. Kissé messzebb-ről hasonlít a süvöltő (gimpli) hívogatásához, de nyujtottabb, tisztább. Az öreg igen vad volt; ha egyszer észrevett bennünket az aljban, nem jött elé, míg csak el nem távoztunk.

A Csipkés vápa ezen része tiszta fenyves; a fészek is egy kb. 30 cm vastag fenyőn van, kb. 15 m magasan. Szép kirepülő tisztása van. A fészek igen kicsiny, legnagyobb hossza 84 cm, kissé megnyúlt. Vastagsága kb. 10 cm, tehát igen vékony. Anyaga vegyes gallyakból áll, bélelve friss fenyőbojttal.

Ezen kígyászölyv tollzatának leírásába itt nem boesájtkozom; a torok színe hol barna, hol fehères, hol kevert színű.

Felemlítem azonban hogy a *tojó példányok szárnyhajlásában — a liókszárny végén —* 1—2·3 cm hosszú *szárnykörmöt* leltem.

2. ábra. A kígyászölyv szárnykörmé.
2. Abbildung. Flügelnagel des Schlangenadlers.

Megleltem ezt a fészekből kiszedett fióka szárnyán is. A 2-ik ábrán bemutatott szárnykörmök közül a nagyobbik való a jobb-

Das am 22. Juli 1912 in der „Csipkés-vápa“ am Horste erlegte Weibchen mass: Länge 70, Flügel 55, Schwanz 30, Lauf 8, Schnabel 5 cm, Flugbreite 172 cm.

Den Horst dieses Pärchens mit einem Jungen fand ich gegen Mitte Juni; ich wartete lange auf helles Wetter, um das Junge, wömmöglich auch den am Horste erscheinenden Alten photographieren zu können. Indem ich aber mit ähnlichen Absichten auch anderswo verweilen musste, hatte hier das eingetretene Regenwetter meine Pläne arg vereitelt.

Das Weibchen erschien übrigens auch nur ein einzigesmal, während ich auf der benachbarten Fichte hockte, kam und ging noch dazu sehr rasch, so dass ich wegen der Trägheit meines „Momentverschlusses“ (ich musste den Apparat selbst schnell zielend nachziehen) kein brauchbares Bild erhielt.

Die Stimme des im Horste sitzenden Jungen kann man mit reinen, glashellen *blüü, plüü, tjü, äi, ä, ijü, jie*. *ij(a), hij*-Tönen charakterisieren In etwas grösserer Entfernung ist die selbe dem Locken des Gimpels ähnlich, doch gedehnter und reiner. Der alte Vogel war un-gemein schein; hatte er uns im Unterholz wahrgenommen, so wagte er sich nicht mehr hervor, bis wir uns nicht entfernten.

Dieser Teil des „Csipkés-vápa“ ist reiner Fichtenwald; auch der Horst ist auf einer ca. 30 cm dicken Fichte, 15 m hoch und hat einen schönen Auslug. Der Horst ist sehr klein, etwas länglich, mit 84 cm grösster Länge; kaum 10 cm dick, also im ganzen sehr dünn; besteht aus verschiedenartigen Ästchen, mit frischen Fichtenquasten gefüttert.

Auf die Beschreibung des Gefieders dieser Schlangenadler verzichte ich hier; die Kehlfärbung ist bald braun, bald weiss, oder auch gemischt.

Ich muss aber bemerken, dass ich bei den weiblichen Exemplaren am Flügelbug — am Ende des Afterflügels — je einen 1—2·3 cm langen Flügelnagel entdeckte.

Ich fand diesen auch auf dem Flügel des dem Horste entnommenen Jungen.

Von den auf der beiliegenden 2. Abbildung vorgeführten Nägeln entstammt der grössere dem rechten Flügel. Auch an anderen Exemplaren entdeckte ich ähnliche; wie er scheint,